

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995 йилдан нашр этилади
Йилда 6 марта чиқади

5-2020

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

А.Абдурахмонов	
Яшил рангинг миллий шеъриятда ўзига хос ифодаси (испан ва ўзбек лирикаси мисолида)	79
О.Абобакирова	
Ўзбек болалар ҳикоячилигининг бадий хусусиятлари.....	83
Д.Турдалиев	
Рус фольклоршунослигида анъанавий лингвистик формулалар.....	92
И.Ҳабибуллаев	
Хуршид Дўстмуҳаммад қиссаларида руҳий-психологик тасвир (“Нигоҳ” қиссаси асосида).....	98

ТИЛШУНОСЛИК

А.Муҳиддинов	
Нутқ актини биомолекуляр ва ментал кодлаштириш жараёнларининг изоморфлиги ва алломорфлиги	103
Р.Сайфуллаева, Ҳ.Ҳамроева	
Ўзбек рақс терминларининг лингвокультурологик таснифи.....	108
З.Акбарова	
Турли функционал услублардаги матнларда тил воситаларидан фойдаланган ҳолда оламни моделлаштириш.....	113
Н.Шарафутдинова	
Ўткир Ҳошимовнинг “Тушда кечган умрлар” асарида қўлланилган мифоним ва теонимлар таҳлили.....	118
Ў.Исламов	
Адабий тил - нутқ маданиятининг олий шакли.....	122
Л.Абдуллаева	
Аббревиация-ўзбек ва инглиз тилларида сўз ясаш усули сифатида.....	126

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

С.Абдурахмонов, Ш.Ибрагимов	
Талабаларнинг мустақил ишларини ташкил этишнинг ташкилий усуллари.....	129
У.Абдуллаева	
Чет тили бўйича кўникмаларни баҳолашда ёш хусусиятларига кўра ёндашув принциплари.....	134

ИЛМИЙ АХБОРОТ

Ў.Омонова	
Алмаштириш операторларини қуришнинг композицион усули ҳақида.....	139
А.Раҳматжонзода	
Баъзи умумлашган гипергеометрик функцияларнинг интеграл кўринишини топиш масалалари.....	143
Б.Каримов, Р.Эргашев, А.Сирождинов	
Sn асосида шаффоф ўтказувчи электродлар.....	147
А.Урунов, С.Элмонов	
Тишли-ричагли механизмлардан тузилган комбинацион механизмнинг параметрларини асослаш ва кинематик текшириш	150
Д.Аббосова, А.Ибрагимов, О.Назаров	
Ephedra equisetina bunge ўсимлиги баргларида олинган эфир мойи таркибий қисмларининг ГХ-МС таҳлили.....	154
М.Ахмадалиев, И.Асқаров, Н.Юсупова, М.Икромова	
ЗФАМЭД смоласининг олиниши.....	158
С.Маматқулова, Ш.Абдуллаев, Р.Деҳқонов	
Helianthus tuberosus L. (Топинамбур) ўсимлиги илдиз мевасидан турли муҳитларда пектин моддасини ажратиш олиш ва функционал гуруҳларини аниқлаш.....	161

УДК: 413.212

ТУРЛИ ФУНКЦИОНАЛ УСЛУБЛАРДАГИ МАТНЛАРДА ТИЛ ВОСИТАЛАРИДАН
ФЙДАЛАНГАН ҲОЛДА ОЛАМНИ МОДЕЛЛАШТИРИШ

МОДЕЛИРОВАНИЕ МИРА С ПОМОЩЬЮ ЯЗЫКОВЫХ СРЕДСТВ В ТЕКСТАХ
РАЗНОГО ФУНКЦИОНАЛЬНОГО СТИЛЯ

MODELING THE WORLD USING LANGUAGE TOOLS IN TEXTS OF DIFFERENT
FUNCTIONAL STYLES

З.Ақбарова¹¹ З.Ақбарова

— ФарДУ, филология фанлари номзоди, доцент.

Аннотация

Мақолада тилдаги турли функционал услублар орқали оламни моделлаштириш хусусида фикр юритилади. Атамалар дунёнинг маълум бир моделини қуриш ҳақида гапиришга имкон берадиган восита сифатида баъзи параметрларни ўз ичига олишини рус ва инглиз тилларидаги "интеллект" тушунчаси мисолида таҳлил қилинган. Натижада рус ва инглиз тиллари "интеллект" тушунчаси ўртасидаги фарқ аниқланди. Шунингдек, расмий иш услубининг оламни моделлаштириш учун асос сифатида потенциали бадиий услубга қараганда анча паст, аммо у ҳанузгача мавжуд эканлиги ёритиб берилган.

Аннотация

В статье обсуждается моделирование Вселенной с помощью различных функциональных стилей в языке. Термины анализируются на примере понятия «интеллект» в русском и английском языках, которое включает некоторые параметры как инструмент, позволяющий говорить о построении той или иной модели мира. В результате проведено различие между русским и английским понятиями «интеллект». Также подчеркивается, что потенциал формального стиля работы как основы для моделирования мира намного ниже, чем у художественного стиля, но он все еще существует.

Annotation

This article discusses the modeling of the universe through various functional styles in language. The terms are analyzed in the example of the concept of "intelligence" in Russian and English, which includes some parameters as a tool that allows us to talk about building a particular model of the world. As a result, a distinction was made between the Russian and English concepts of 'intellect'. It is also highlighted that the potential of the formal work style as a basis for modeling the world is much lower than that of the art style, but that it still exists.

Таянч сўз ва иборалар: тилнинг функционал услублари, психологик луғат, этимологик луғат, "интеллект", "ҳиссий интеллект" EI, интеллект IQ, "сунъий интеллект".

Ключевые слова и выражения: функциональный стиль языка, психологический словарь, этимологический словарь, «интеллект», «эмоциональный интеллект» EC, интеллект IQ, «искусственный интеллект».

Keywords and expressions: functional styles of language, psychological dictionary, etymological dictionary, "intelligence", "emotional intelligence" EI, intelligence IQ, "artificial intelligence".

Илмий услуб дунё моделининг маконини, замонини ва бошқа координаталарини минималлаштиради, чунки кўп ҳолларда илмий ишлар нуқтаи назар муаммосига бағишланган бўлиб, унда одатда аниқ маънода терминологик луғат ишлатилади.

Бироқ атамалар уларга дунёнинг маълум бир моделини қуриш ҳақида гапиришга имкон берадиган баъзи параметрларни ўз ичига олади. Биз буни рус ва инглиз тилларида "интеллект" тушунчаси мисолида кўрсатамиз.

М.Ю.Фасмер Этимологик луғатида "интеллект" сўзи қайд этилмаган. Рус

тилининг этимологик луғатида "интеллект" сўзи латин этимологиясидан олинган, аммо рус тили уни тўғридан-тўғри латин тилидан эмас, балки бирон бир Европа тилидан олганлиги кўрсатилган (аниқ манбани аниқлаб бўлмайди). Латинча интеллект–intellectus, intelegere (ҳис қилиш, тушуниш) Бу сўз XIX асрнинг биринчи чорагида рус тилидан олинган. "Ақлий қобилият" маъноси билан, лекин қайси тилдан аниқ эмас. Мумкин бўлган манбалар - бу ўша пайтда Россияда жуда машҳур бўлган немис ва француз, шунингдек, инглиз тилидир [1].

Инглиз тилида "intellect" сўзининг қўлланиши 14-асрга бориб тақалади ва латин

ёки француз тилларидан тўғридан-тўғри ўзлаштирилгани айтилади. «late 14c. (but little used before 16c.), from Old French *intellecte* “intellectual capacity” (13c.), and directly from Latin *intellectus* “discernment, a perception, understanding,” from noun use of past participle of *intelligere* “to understand, discern” [2].

Инглиз тили луғатидаги "интеллект" лексемасининг "йўлини", куйидагича таърифлаш мумкин.

Лотин тили (*intelligere* → *intellectus*) → француз тили (*intellectus* → *intellecte*) → инглиз тили (*intellecte* → *intellect*) → рус тили (*intellect* → интеллект).

М.Фасмер луғатига кўра, рус тилидаги ўзлаштириш тўғридан-тўғри француз тилидан амалга оширилган.

Замонавий шароитда "интеллект" сўзи турли соҳаларда кенг қўлланилади. Рус фалсафаси соҳасида "интеллект" атамаси фикрлаш ва қабул қилинганларни танқидий баҳолаш қобилиятини англатади. Фалсафий энциклопедик луғатда "ақл, фикрлаш қобилияти, англаш қобилияти, ақлий қобилиятлар тўплами (таққослаш, мавҳумлаштириш, тушунишни ўрганиш, фикрлаш, хулоса чиқариш) билимларни ёки танқидни идрок қилишни ўзгартирадиган ва мавжуд билимларни кўриб чиқиш ва таҳлил қилиш" тушунчаси тасвирланган. [3]

Инглиз амалиётида "интеллект" сўзи фалсафа соҳасида ҳам қўлланилади. Масалан, “*Britannica*” энциклопедиясида “*intellect*” тушунчаси икки қисмининг бири сифатида ажратилган “*active intellect*” и “*passive intellect*”: “*intellect, like everything else, must have two parts: something analogous to matter and something analogous to form. The first of these is the passive intellect; the second is active intellect, of which Aristotle speaks tersely. “Intellect in this sense is separable, impassible, unmixed, since it is in its essential nature activity”* [4].

Рус психологиясида "интеллект" атамаси юқори даражада ривожланган жонзотларга хос бўлган қобилият - мураккаб муаммоларни ҳал қилиш қобилияти сифатида тавсифлайди. Ақл-идрок фақатгина инсонга хос эмас, аммо бу инсонни сут эмизувчи сифатида ажратиб турадиган қобилиятлардан бири эканлиги таъкидланган.

М.Туровскийнинг таъкидлашича, "зоопсихологияда юқори ҳайвонларнинг ақл-идроки (ёки "қўлда фикрлаш") маймунларнинг реакцияси фойдаланиш мумкин бўлган тегишли муаммони ҳал қилишнинг тўсатдан пайдо бўлиши, бир марта топилган ечимни такрорлаш, уни асл ҳолатидан биров фарқ қиладиган ҳолатга ўтказиш ва ниҳоят, "икки фазали" муаммоларни ҳал қилиш қобилияти тавсифланган" [5].

Рус тилидаги барча талқинлар учун калит сўз "интеллект" сўзининг синонимик қаторига кирувчи ва имкониятларнинг инглиз амалиётида амалга оширадиган "қобилият" сўзи. Изоҳли луғатларнинг таърифлари ушбу сўзларни "интеллект" атамасини талқин қилиш учун умумий сўзлар сифатида ўз ичига олади:

The ability to learn and reason;
the capacity for knowledge and understanding [6].

–Ўрганиш ва мулоҳаза қилиш қобилияти; билим ва тушуниш қобилияти
–A person's individual ability to think and reason [7].

–Инсоннинг ўйлаш ва фикрлаш қобилияти индивидуал қобилиятдир. Агар биринчи манода рус тилидаги "интеллект" ва инглиз тилидаги "intellect" атамалари ўхшаш маъноларга эга бўлса, бу қобилият, баъзи ҳолларда эса бу ажойибдир. Аммо инглиз тилида "intellect" сўзи мажозий маънода, авваламбор, бу қобилиятга эга бўлган кишини, одатда, ғайриоддий деган маънони англатади [8]. Бу луғатларда қайд этилган. Рус тилида бу маънода "интеллектуал" сўзи ишлатилади.

Замонавий психологияда "интеллект" атамаси инсонни қобилияти сифатида тавсифлайдиган тушунчани англатади. Таъкидлаш жоизки, "интеллект" атамаси билан кўрсатилган тушунча психологияда ўрганилмоқда ва унинг чегаралари, унинг турлари ва бошқалар аниқланмоқда. "Ушбу концепция турлардан бирига мурожаат қилиш учун янги "ҳиссий интеллект" атамаси қўлланмоқда. Унда интеллектни рационалистик тушуниш фалсафийфикрлаш ва таҳлил қилиш қобилияти сифатида қарашлар акс этади [9].

Психологик луғат шуни кўрсатадики: "Интеллект (лот. *intellectus* - тушуниш, билиш) - бу билиш жараёнини амалга ошириш ва муаммоларни самарали ҳал

ТИЛШУНОСЛИК

қилиш қобилияти, хусусан, ҳаётини вазифаларнинг янги доирасини ўзлаштиришдир. Ҳозирги пайтда маълум бир тезлик ва аниқлик билан маълумотни қайта ишлаш учун тенг бўлмаган тизимнинг генетик жиҳатдан аниқланган хусусиятига асосланган умумий интеллект мавжудлиги универсал психик қобилият сифатида қабул қилинади" [10].

Умумий интеллектни намоён қилиш ва амалга оширишнинг турли хил вариантлари орасида ҳиссий интеллект EI ажралиб туради - EI - 1990 йилда инглиз тилида сўзлашувчи олимлар Питер Саловей ва Жек Майер томонидан киритилган. EI қисқартмаси "emotional intelligence" маъносини англатади ва асл нусхада "интеллект" сўзи билан ишлатилган, ammo синоним эмас. IQ билан таққослаш билан, ҳиссий интеллект IQ деб аталади - гарчи у ҳиссий интеллект сифатида қисқартирилган бўлса ҳам: "Эмоционал интеллект — бу, стрессни енгиллаштириш, самарали мулоқот қилиш, бошқаларни тушуниш, қийинчиликларни енгиллаштириш ва можароларни бартараф этиш учун ҳиссиётларни аниқлаш, фойдаланиш, тушуниш ва бошқариш қобилиятидир. Ҳиссий интеллект кундалик ҳаётининг турли хил жиҳатларига таъсир қилади, масалан, ўзининг тутишининг ва бошқалар билан муносабатининг.

Агар сизда юқори эмоционал онг бўлса, сиз ўзининг ҳиссий ҳолатининг ва бошқаларнинг ҳиссий ҳолатини таний оласиз ва одамлар билан сизни ўзига жалб қиладиган тарзда алоқада бўласиз. Сиз ҳиссиётларнинг бу тушунчасидан фойдаланиб, бошқаларга яхшироқ муносабатда бўлиш, соғлом муносабатларни шакллантириш, ишда катта ютуқларга эришиш ва ҳаётининг янада мазмунли қилиш учун фойдаланишининг мумкин" [11].

IQ и EQоппозиция эмас - улар бир-бирини тўлдирадиган бир хил шахснинг икки томонидир. Психологияда бундай атама "интеллект" тушунчасидан кундалик фойдаланишни кенгайтди: ақл нафақат оқилона фикрлаш қобилияти билан, балки бошқа одамларнинг ҳис-туйғулари ва ҳис-туйғуларини билиш қобилияти билан ҳам боғлиқ. Шуниси эътиборга лойиқки, инглиз тилида биз эмоционал интеллект эмас, балки эмоционал интеллигенция ҳақида гапирамыз.

Ақл-идрок психоллингвистикада муҳим тушунчадир. Ушбу фанда "интеллект" атамаси "сунъий интеллект" тушунчасининг пайдо бўлишига сабаб бўлган тушунчани ва кўпайтиришни, биринчи навбатда, оғзаки иншоотларни тушуниш қобилияти билан боғлиқ тушунчани тасвирлайди. Оммабоп илмий адабиётларда бу атама тирик одамдан фарқли равишда жонсиз, ҳиссиётсиз интеллектни англатади: "Биринчидан, ҳар қандай оддий "homo sapiens" кимдир томонидан ишлаб чиқилган дастур бўйича эмас, балки ўзи фикрлайди.

Иккинчидан, homo табиий тил (ТТ) ва мустақил равишда тўпланган ҳаётини тажрибага (ҲТ) эга. ҲТ ва ТТ ҳам очик тизимлардир. Бошқача айтганда: иккала тизим ҳам деярли абадий тўлдирилади ва ривожланади - ҳаётнинг ўзи ва шунга ўхшашлар билан алоқа қилиш жараёнида. Учинчидан, homo sapiens ҳаёт мақсадларига эга (у ўзи, homo созланган), у мақсадларга ҳамроҳ бўладиган вазифаларни қандай белгилашни билади. Шундай қилиб, Homo ҳиссий ва ҳар қандай вазиятга ҳар қандай муносабатда бўлишга қодир - муваффақиятлардан хурсанд, муваффақиятсизликлардан хафа бўлади.

Ва буларнинг барчаси бу унинг homo, ҳаётини (масалан, энергия) оҳангини уйғотади, унинг фаолиятига, умуман ҳаётга бўлган қизиқишини оширади ёки камайтиради. Ва кимдир "сунъий ақл" деб атаган нарса мутлақо мустақил ва жонсиз нарса бўлиб, ҳаёт ва ўлим муаммолари ҳақида қайғурмайди. Ва шунинг учун - қизиқувчанлик, қизиқиш, ҳаяжон, шуҳратпарастлик, ўз турига нисбатан рақобат руҳи, одамзотга ва кўшнларга бўлган муҳаббат, душманлардан нафрат (ва умуман ёмонлик) ... Қисқаси, машинада homo sapiensни кўзгатадиган нарса йўқ, дунёни билиш ва жамият манфаати учун ҳаракатлар [12].

Юқорида келтирилган парчанинг машҳур илмий характериға қарамай, у тилда - ҳеч бўлмаганда рус тилида айтилган қаршиликларни аниқ акс эттиради: ақл ҳиссиётларга қарши ва улар учун антонимик бўлиб қолади. Шу билан бирга, янги пайдо бўлган "ҳиссий ақл" ибораси ҳиссиётларга ақлнинг аниқ қарама-қаршилиги билан боғлиқ равишда оксюморон сифатида қабул қилинади.

Инглиз тили амалиётида "сунъий интеллект" "*intelligence*" деб ҳам аталади. Webster-Merriam луғатида қуйидагилар аниқланади: "Сунъий интеллект - компьютерларга инсон ақлига ўхшаб кўринадиган қобилият бериш билан шуғулланадиган соҳа; инсоннинг ақлли хулқ-атворини нусхалаш учун машинанинг кучи" [13].

Таъкидлаш жоизки, англиз амалиётида "интеллект" тушунчаси бу одамдан ажратиб бўлмайдиган ва фақат унга хос бўлган бирон бир нарсани қилиш қобилиятидир, бу билвосита "ақлга эга одам" деган ақлий мажозий маънонинг мавжудлиги билан тасдиқланади.

Шу билан бирга, одамдан алоҳида интеллектнинг мавжудлиги англиз тилида ўрнатилмаган ва бундай контекстлар "*intelligence*" сўзидан фойдаланиб узатилади.

Рус тилидаги узусда "интеллект" сўзи бегоналаштирилган қобилият сифатида қаралади, бу "сунъий интеллект" каби атамаларнинг мавжудлиги билан тасдиқланади. Рус тилида сўзлашувчилар томонидан оксюмороннинг ўзига хос тури сифатида қабул қилинган "ҳиссий ақл" контексти мавжуд: рус тилидаги Узусда ҳиссиётлар ақл билан қарама-қарши ва у билан синоним эмас. "Ақл" / "интеллект" сўзининг синоними қуйидаги бирликлардан фойдаланишни англатади:

Инглиз тилида (луғатларга кўра) [14] 59 та синоним танланган, улар орасида бундай сўзлар ва иборалар: ақл, бош, мия, рух, куч, маҳорат, донолик, аниқлик ва бошқалар. (луғат) [15] 80 синоним танлаб олинди, улар орасида ақл, эҳтиёткорлик, тушунча, аниқлик, эпчиллик, маҳорат, даҳо ва бошқалар. Синонимлар синонимик қаторларнинг ўзаро ҳаволалари ёрдамида танланади: ҳар бир аъзога "интеллект" асосий сўзга синонимик қатор кейинги - иккиламчи аниқланган лексемаларга синонимик қатор ва бошқалар.

Таҳлил шуни кўрсатдики, рус ва англиз тиллари ўртасида ажойиб фарқ аниқланди: англиз тилидаги этимологик луғатларга кўра, "интеллект" тушунчасининг аксарият синонимлари янги даврда, рус тилида эса - қадимги ривожланш даврида пайдо бўлган. [16] Ушбу ҳодиса тилнинг ривожланиш тарихи ва унинг ривожланиш бошқичлари билан боғлиқ. Рус тили ривожланишининг

қадимги даврида қадимги славян черков китоблари, фақат китоб матнлари тили бўлган адабий тил сифатида ишлатилган.

Инглиз ўзининг ривожланишининг барча даврларида адабий ва сўзлашув версиясига эга эди, аммо босиб олиш даврида лотин ва француз тиллари қадимги славян тилидан рус тилига қараганда англиз тилидан этимологик жиҳатдан анча узоқ бўлган, бу эса замонавий англиз тилига оз таъсир кўрсатган. Инглиз луғатида ушбу тиллардан кўплаб сўз ўзлаштирилган.

Ҳар қандай сўзнинг маъноси меъёрий, одатий ва тасодифий таркибий қисмга эга: норматив сўзнинг энг кўп ишлатиладигани, "кристалланган" маъносини ўз ичига олади, луғатларда қайд этилган сўзлар ишлатилади, кўпинча она тилида сўзлашувчилар томонидан аниқланади.

Оккозионал сўзлар эса контекстда, битта одамнинг нутқида пайдо бўлади. Бу маънонинг энг беқарор таркибий қисми бўлиб, у фойдаланишга яроқли ва кейинчалик норматив қийматга айланиши мумкин, аммо йўқолиши ҳам мумкин. Тасодифий қиймат бир вақтнинг ўзига тегишли қиймат бўлиб, виртуал ва узуал қийматларнинг энг аниқ амалга оширилишидир.

Маънонинг турли хил таркибий қисмлари берилган сўзни турли хил контекстларда ва турли комбинацияларда ишлатиш туфайли мураккаб ўзаро таъсирга киришадилар. Сўзнинг оккозионал семантикасини ўрганиш маънонинг прагматик ва коннотатив компонентлари тўғрисида хулосалар чиқаришимизга имкон беради, улар маъно ва белгидан фарқли ўлароқ, денотат ва сигнификатда доим ҳам изчил сақланиб қолавермайди.

Коммуникатив режада коннотация сўзни мажозий қайта кўриб чиқиш маданий белгиларининг ҳаракати натижаси, деб ҳисоблаш мумкин. Ушбу асарда кўриб чиқилган тарихий ва ўзлашма атамалар учун сўзнинг рамзий функцияси ўта муҳимдир, шунинг учун қадимги рус ва қадимги англиз тилидаги контекстларни ўрганиш, сўзнинг тасодифий семантикасида маданий боғлиқлик элементларини аниқлашга имкон беради.

Расмий иш услубининг оламни моделлаштириш учун асос сифатида потенциали бадиий услубга қараганда анча паст, аммо у ҳанузгача мавжуд ва уни эътиборсиз қолдириб бўлмайди.

Адабиётлар:

1. Этимологический словарь русского языка. Русский язык от А до Я. – М.: ЮНБЕС, 2003. // <http://enc-dic.com/semenov/Intellekt-906.html>
2. Online Etymology Dictionary // URL <http://www.etymonline.com/index.php?term=intellect>
3. Философский энциклопедический словарь. – М.: ВЛАДОС, 2010. // URL http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/2361/ИНТЕЛЛЕКТ
4. Encyclopaedia Britannica // URL <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/4576/active-intellect>
5. Философский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1983. // URL http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/2361/ИНТЕЛЛЕКТ
6. American Heritage Dictionary // URL <http://www.thefreedictionary.com/intellect>
7. Collins English Dictionary // URL <http://www.thefreedictionary.com/intellect>
8. American Heritage Dictionary // URL <http://www.thefreedictionary.com/intellect>;
9. Collins English Dictionary // URL <http://www.thefreedictionary.com/intellect>;
10. Webster's College Dictionary // URL <http://www.thefreedictionary.com/intellect>;
11. Collins Thesaurus of the English Language // URL <http://www.thefreedictionary.com/intellect>
12. Психологический словарь // URL <http://psi.webzone.ru/st/042900.htm>
13. Психологический словарь // URL <http://psi.webzone.ru/st/042900.htm>
14. Jeanne Segal, Ph.D., and Melinda Smith, M.A. Emotional Intelligence // URL <http://www.helpguide.org/articles/emotional-health/emotional-intelligence-eq.htm>
15. Козлов Н.И. Искусственный интеллект // URL http://www.syntone.ru/library/books/content/4996.html?current_book_page=15
16. Webster-Merriam Dictionary Online // URL <http://www.merriam-webster.com/dictionary/artificial%20intelligence>
17. Словарь синонимов онлайн // URL <http://synonymonline.ru/>
18. Этимологический словарь русского языка. Русский язык от А до Я. – М.: ЮНБЕС, 2003. Электронная версия URL <http://enc-dic.com/semenov/Intellekt-906.html> Online Etymology Dictionary // URL <http://www.etymonline.com/index.php?term=intellect>
19. Словарь синонимов онлайн // URL <http://synonymonline.ru/>

(Тақризчи: Ш.Искандарова — филология фанлари доктори, профессор).